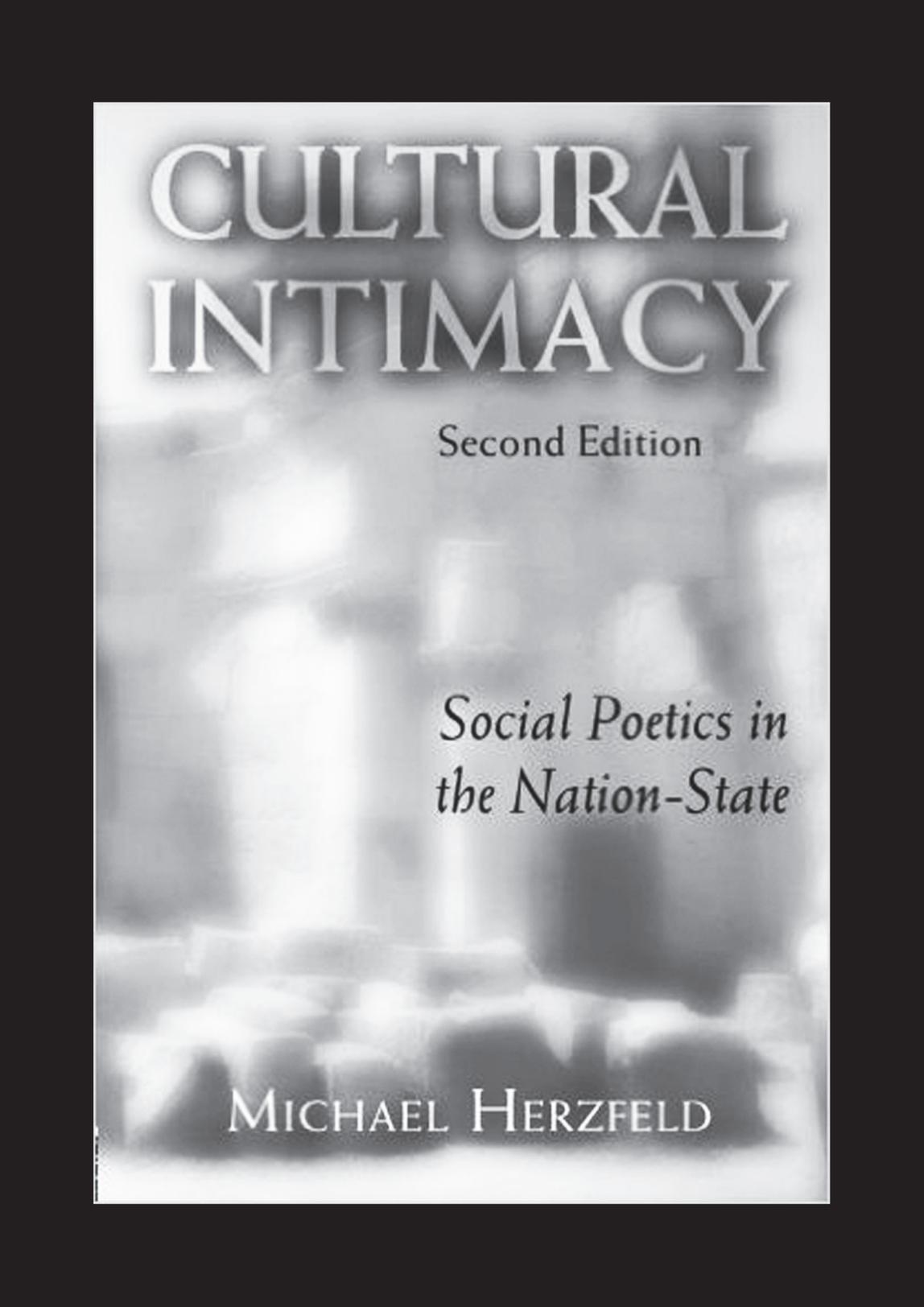

ภาคสาม : บทวิจารณ์หนังสือ/บทความปริทัศน์

CULTURAL INTIMACY

Second Edition

*Social Poetics in
the Nation-State*

MICHAEL HERZFELD

ชุมชนจินตกรรม/ความชิดเชื้อทางวัฒนธรรม : สิ่งประกอบสร้างของความเป็นชาติ¹

โดย ชัยพงษ์ สำเนียง²

1. รัฐชาติการประกอบสร้างของความย้อนแย้งทางวัฒนธรรมความชิดเชื้อ

Cultural Intimacy: Social Poetics in the Nation-State ของ Michael Herzfeld³ จำนวน 280 หน้า งานชิ้นนี้เป็นการศึกษาทางมานุษยวิทยาเพื่อให้อธิบายการเกิดจิตสำนึกของความเป็นชาติ ผ่านแนวคิด Cultural Intimacy บนความสัมพันธ์ที่ไม่เป็นทางการ ที่เกิดจาก “ความชิดเชื้อทางวัฒนธรรม”⁴ ที่คนในวัฒนธรรมเดียวกันเท่านั้นถึงจะเข้าใจ คนต่างวัฒนธรรมหรือคนนอกไม่อาจที่เข้าใจความหมายนั้นได้ วัฒนธรรมหรือความหมายเกิดจากรากเหง้าทางวัฒนธรรมที่มีร่วมกันทำให้คนให้ความหมายต่อสิ่งต่างๆ เหมือนกัน เช่น การขยิบตา ในงานของ คลิฟฟอร์ด เกียร์ซ⁵ ที่อธิบายว่าการขยิบตาของคนสองคนจะเข้าใจได้เฉพาะกลุ่มที่มีความเข้าใจหรือมีการให้ความหมายแบบเดียวกันเท่านั้น คนนอกหรือคนต่างวัฒนธรรมไม่อาจเข้าใจได้

งานชิ้นนี้ของ Herzfeld เป็นงานมานุษยวิทยาที่ศึกษาเรื่องรัฐ ที่เป็นเรื่องที่นักมานุษยวิทยาไม่ค่อยสนใจศึกษา หรือให้ความสำคัญมากนัก ด้วยเหตุผล 2 ประการ คือ 1. นักมานุษยวิทยา มองว่ารัฐไม่มีวัฒนธรรม วัฒนธรรมอยู่กับชาวบ้านเท่านั้น 2. ประชาชนต่อต้านรัฐเสมอ รัฐจึงเป็นคู่ตรงข้ามกับรัฐ Herzfeld ใช้ความชิดเชื้อทางวัฒนธรรม (cultural intimacy)

¹ การ review หนังสือเล่มนี้บางส่วนผู้เขียนทำในขณะที่เรียนวิชาสัมมนาระดับปริญญาเอกสาขาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในภาคเรียนที่ 2/2556 ที่สอนโดย ผศ.ดร.ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี ซึ่งต้องขอบคุณอาจารย์มา ณ โอกาสนี้ มีบางส่วนในบทวิจารณ์นี้ที่ได้รับจาก อ.ปรารถนา จันทร์พันธุ์ เพื่อนร่วมเรียนของผู้เขียน แต่อย่างไรก็ตามการ review นี้ ถ้ามีข้อผิดพลาดประการใดย่อมเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนแต่เพียงผู้เดียว ขอคุณ อ.ภิญญาพันธุ์ พจนะลาวัญย์ ที่ชักชวนให้เขียนงานครั้งนี้

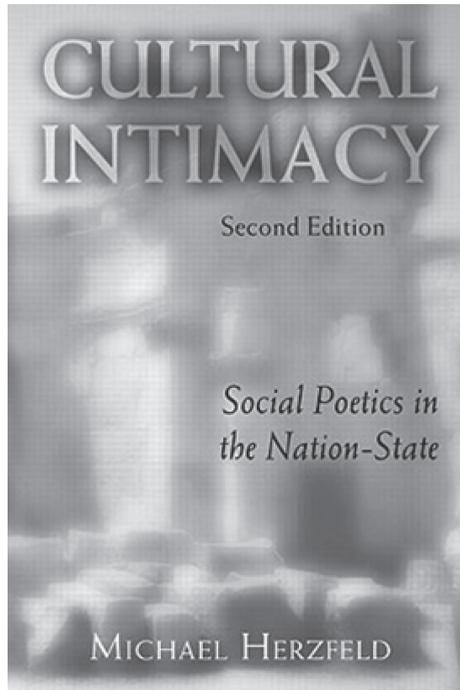
² สถาบันศึกษานโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และนักศึกษาระดับปริญญาเอก สาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

³ Herzfeld, Michael. Cultural Intimacy: Social Poetics in the Nation-State New York : Routledge, 2005.

⁴ คำของ อ.ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี

⁵ ดูเพิ่มใน, อคิน รพีพัฒน์. วัฒนธรรมคือความหมาย ทฤษฎีและวิธีการของคลิฟฟอร์ด เกียร์ซ. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), 2551.

ซึ่งหมายถึงระบบความสัมพันธ์ที่อยู่ภายใน เป็นความเข้าใจร่วมของคนในวัฒนธรรมเดียวกัน เช่น มีระบบการให้คุณค่าบางอย่าง ซึ่งสามารถปรากฏอยู่ทั้งในระดับวัฒนธรรมร่วมของกลุ่มคนในชุมชน และระดับปฏิบัติการของชาติ ความขัดแย้งทางวัฒนธรรมนี้ มีลักษณะย้อนแย้งในตัวเอง คือเป็นสิ่งที่เราต้องการปฏิเสธเมื่อมีคนรู้ แต่ขณะเดียวกันเราก็ตั้งสิ่งเหล่านี้เข้ามาปฏิบัติร่วมกัน นำมาผนวกรวมในวัฒนธรรมของเราเอง ผ่านวิธีการต่างๆ เช่น reification การสร้างสิ่งหนึ่งสิ่งใดให้มีลักษณะเป็นรูปธรรม เพื่อกำหนดขอบเขตของคนร่วมวัฒนธรรม หรือคนร่วมชาติ และกีดกันสิ่งที่ไม่เข้าพวกออกไป รวมทั้งออกโรงปกป้องเมื่อสิ่งนี้ถูกทำให้กระทบกระเทือน หรือการสร้างชาตินิยมผ่านกระบวนการ iconicity คือการสร้างอุปมานิทัศน์บางประการขึ้นมาให้คนเกิดความรู้สึกร่วมกันได้ เขาเสนอให้มอง “กระบวนการสร้าง” ว่าถูกสร้างขึ้นมาจากอย่างไร เนื่องจากรัฐทำให้ icon เป็นสิ่งที่แพร่หลาย ที่เราเชื่อมั่นเป็นเช่นนั้นโดยธรรมชาติและไม่ตั้งคำถาม⁶ แต่ในความจริงมันมีที่มา มีกระบวนการสร้างสิ่งเหล่านี้ซึ่งจะเข้าใจได้ต้องดูให้เห็นสิ่งที่อยู่เบื้องหลัง (background) ซึ่งอาจเป็นการสร้างอุดมการณ์บางอย่างขึ้นมา

Michael Herzfeld *Cultural Intimacy: Social Poetics in the Nation-State* New York :
Routledge, 2005.

⁶ Herzfeld, Michael. *Cultural Intimacy: Social Poetics in the Nation-State...*, p 91-96

Herzfeld ต้องการอธิบายการเมืองเรื่องชาติ ซึ่งในการศึกษาโดยทั่วไปมักถูกมอง เป็นสิ่งที่อยู่ตรงข้ามกับความเป็นพลเมือง รัฐถูกมองว่าเข้ามาควบคุมจัดการพลเมือง ขณะที่พลเมืองก็ต่อต้านการกำหนดของรัฐ เป็นลักษณะของคู่ตรงข้าม (binary) การมองเช่นนี้จึง หมายถึงการอธิบายว่ารัฐนั้นมีแต่การใช้อำนาจ Herzfeld ไม่เห็นด้วยกับความคิดนี้เพราะมัน ง่ายเกินไป เขาเสนอว่า ไม่เพียงแต่ชาวบ้านที่มีวัฒนธรรม แต่รัฐเองก็ใช้วัฒนธรรมเพื่อสร้างผล ประโยชน์ ทั้งรัฐและพลเมืองต่างก็ฉวยใช้ประโยชน์ต่าง ๆ จากวัฒนธรรมเพื่อสร้างข้อได้เปรียบ และผลประโยชน์ให้กับตนเองทั้งในระดับชุมชนและระดับรัฐ ประเด็นหลักของเขาคือต้องการ โต้แย้งแนวคิดสำคัญของ Benedict Anderson⁷ ในเรื่อง ชุมชนจินตกรรม (imagined communities) ที่เชื่อว่าคนในชุมชนมีจินตนาการร่วมเรื่องชุมชน หรือเรื่องชาติ ขณะที่ Herzfeld มองว่า มันไม่ได้เป็นเพียงจินตนาการร่วม แต่มันลงลึกถึงระดับปฏิบัติการ (ซึ่ง Anderson ไม่ได้ อธิบายเอาไว้) กล่าวคือ ในชีวิตประจำวัน ทั้งรัฐและชุมชนต่างใช้ภาษา วาทกรรมและปฏิบัติ การต่างๆ จากความเชื่อทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นไปได้ทั้งสิ่งที่เกิดขึ้นในระบบวิถีชีวิตประจำวัน เช่น เรื่องของป้อมมหากาฬ นอกจากนี้ลักษณะเฉพาะบางอย่าง เช่น กลิ่นตัว ของคนต่าง วัฒนธรรม หรือต่างชาติพันธุ์ก็มีลักษณะเฉพาะ คนไทยมักเรียกว่ากลิ่นแขก กลิ่นฝรั่ง ซึ่งกลิ่น นั้นๆ เกิดจากการรับรู้หรือสร้างพรมแดนของความต่างเพื่อจัดจำแนกแยกแยะ “คนอื่น” ออก จากกลุ่มของตน ส่วนความคิดในระดับรัฐชาติ หรือระดับประเทศ ก็มีการจัดจำแนกคนอื่น ซึ่ง ไม่เพียงแต่สร้างความเป็น “พรรคพวก” “กลุ่มก้อน” แต่ในทางตรงกันข้ามก็เป็นการ “กีดกัน” คนอื่นไม่ให้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มด้วย Herzfeld ใช้กรณีของประเทศกรีซ ที่สร้างความ เป็นชาติจากประวัติศาสตร์และความเก่าแก่ เพื่อสถาปนาความเป็น “กรีก” ซึ่งได้กีดกันชน กลุ่มน้อย เช่น เติร์ก ให้ไปอยู่ชายขอบของรัฐชาติ เป็นต้น

งานของ Herzfeld เล่นกับความ “ย้อนแย้ง” (Irony) ของความเป็น “ชาติ” โดยผูก โยงความเป็นชาติผ่านสัญลักษณ์ที่ไม่จำเป็นต้องมีความหมายนั้นโดยตรง แต่สามารถเชื่อมโยง ให้คนเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของชาติได้ เช่น ธงชาติ เพื่อสร้างความจงรักภักดี และให้คนในชาติ ยอมพลีกายถวายชีวิตเพื่อชาติได้ การมองในลักษณะนี้ทำให้เราไม่เห็นความย้อนแย้ง (Paradox) ระหว่างความเป็นชาติกับคนในชาติที่มีมันมีลักษณะร่วมกัน และสัมพันธ์กันอยู่เสมอ มีการหยิบ ยืมความหมายของกันและกันอยู่ไปมา แล้วแต่ฝ่ายใดสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจในลักษณะใด

⁷ แอนเดอร์สัน, เบน. ; แพล ซาญูวิทซ์ เกษตรศิริ และคณะ. ชุมชนจินตกรรม บทสะท้อนว่าด้วยกำเนิดและ การแพร่ขยายของชาตินิยม = Imagined communities reflections on the origin and spread of Nationalism. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2552.

และสามารถสถาปนาความชอบธรรมของความหมายได้ เช่น กรณีป่าชุมชน ที่ประชาชนสร้างความหมายว่าเป็นป่าที่ชุมชน ชาวบ้านรักษา ต่อมาได้กลายมาเป็น “วาทกรรม” (Discourse) ในการอนุรักษ์ป่า โดยการหรือรัฐก็ได้สร้างความหมายใหม่ โดยเอาป่าชุมชนเข้าไปจัดการ จากวาทกรรมของชาวบ้านก็เลื่อนไหลกลายเป็นวาทกรรมของรัฐไป

ฉะนั้นอาจกล่าวได้ว่าการสร้างความหมาย หรือสร้างรัฐ มิได้เกิดจากรัฐ หรือประชาชนแต่เพียงฝ่ายเดียว แต่ทั้ง 2 ฝ่ายต่างมีส่วนร่วมในการสร้างความหมาย ซึ่งอาจเป็นความย้อนแย้ง ที่สัมพันธ์กันภายใต้รากของวัฒนธรรมบางอย่างที่มีร่วมกันของคนในชาตินั้นๆ ซึ่ง Herzfeld เอาความย้อนแย้งนั้นมาอธิบายการเกิดรัฐชาติภายใต้ความสัมพันธ์แบบชิดเชื้อ (Cultural Intimacy)

2. ชุมชนจินตกรรม หรือความชิดเชื้อทางวัฒนธรรม: สิ่งประกอบสร้างของความเป็นชาติ

งานของ เบน แอนเดอร์สัน⁸ ที่อธิบายว่า ชาติ คือ ชุมชนจินตกรรมการเมืองและจินตกรรมขึ้นโดยมีทั้งอธิปไตยและมีขอบเขต ชาติแบบนี้จึงเกิดภายใต้รากฐานมาจากวัฒนธรรม 2 อย่าง คือ “ชุมชนศาสนา” และ “อาณาจักรราชวงศ์” สำนักถูกสร้างและเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว ได้เชื่อมโยงผู้คนเข้าด้วยกันด้วยการพัฒนาของทุนนิยมสื่อสิ่งพิมพ์ และการพัฒนาของภาษาที่ใช้ร่วมกัน การสถาปนาความเป็นชาติก็จำต้องเลือกที่จะจำบางสิ่งและลืมบางสิ่ง ชาติจึงเป็นเรื่องของอารมณ์ความรู้สึกและชาติความเป็นเหตุผลที่สมบูรณ์ รัฐชาติจึงเป็นการปิดกั้นกีดกัน สร้างส่วนร่วมและศัตรูของชาติขึ้นมาในห้วงขณะเดียวกัน

คนในชาติแม้จะเล็กหรือใหญ่ก็ไม่อาจรู้จักสัมพันธ์กันทั้งหมด แม้จะไม่รู้จักสัมพันธ์กันมาก่อนก็ตาม แต่ละคนก็มีภาพจำของความเป็นชาติ (ชุมชน) ร่วมกัน ชาติจึงเป็นแก่นสารของแต่ละชาติ คนในชาติต่างมีหลายสิ่งหลายอย่างมารวมกัน และในเวลาเดียวกันก็ลืมหลายสิ่งหลายอย่างร่วมกัน ชาติในทำนองนี้จึงเป็นชาติที่ถูกสร้างภายใต้ “จินตนาการ” ของผู้คนในชาติที่มีการรับรู้ร่วมกัน ซึ่งในชีวิตอาจไม่เห็นเลยว่ารูปร่างของชาติจริงๆ เป็นอย่างไร บางคนไม่เคยไปชายแดนของประเทศตนเองด้วยซ้ำ แต่ภาพของชาติถูกอธิบาย “สร้าง” ผ่านจินตนาการแผนที่⁹ ที่กำหนดขอบเขตว่าไหนคือเราและไหนคือเขา ชาติจึงมีความหมายของการผนึกรวมคนในชาติ และกีดกันคนกลุ่มอื่นโดยนัย

⁸ แอนเดอร์สัน, เบน. ; แปล ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. ชุมชนจินตกรรมฯ. 2552.

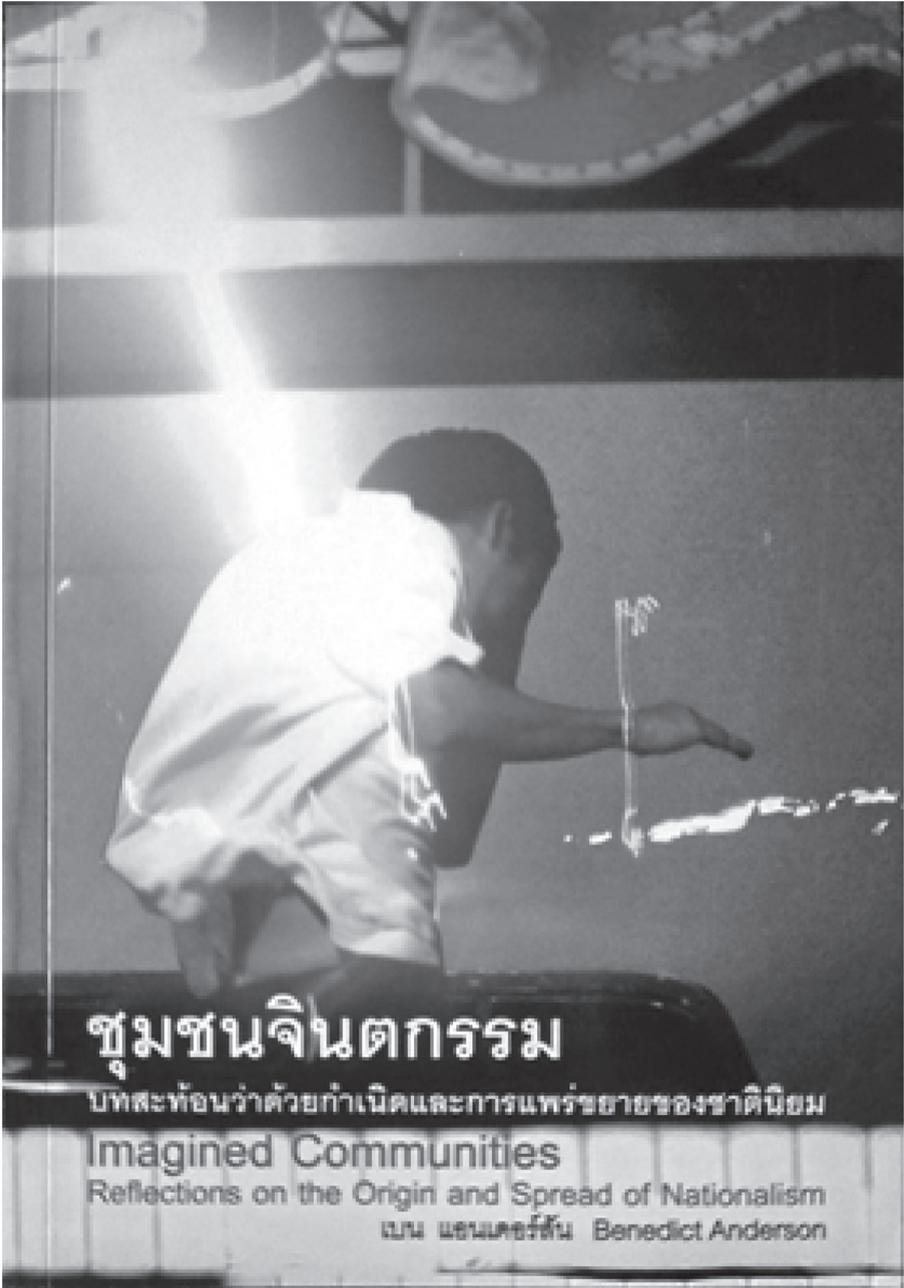
⁹ ดูเพิ่มใน, ธงชัย วินิจจะกุล ; ผู้แปล พวงทอง ภวัครพันธุ์, ไอศู อรุณวงศ์, พงษ์เลิศ พงษ์วานันต์. กำเนิดสยามจากแผนที่ : ประวัติศาสตร์ภูมิกายของชาติ. กรุงเทพฯ : อานันท์, 2556.

รัฐชาติของ เบน แอนเดอร์สัน จึงเป็นชาติที่เกิดภายใต้สำนึกที่อยู่ในหัวของผู้คน หรือจินตนาการ ที่ถูกบ่มเพาะภายใต้สถาบันต่าง ๆ ทางสังคม ผ่านการเติบโตของระบบการพิมพ์ที่สร้างการรับรู้อันหนึ่งอันเดียวของคนในชาติ สร้างความเหมือนผ่านภาษาทางราชการ ชาติจึงกลายเป็นชุมชนที่สร้างความเป็นภรรตภาพให้แก่คนในชาติ และยินยอมพร้อมใจที่จะสละชีพเพื่อชาติ โดยที่ชาตินั้น ๆ มีขอบเขตเด่นชัด เช่น ด้ามขวาน ทั้งที่หลายคนก็ไม่เคยไปชายแดนจริงแม้แต่ครั้งเดียวแต่จินตนาการของชาติสถิตย์อยู่ในโน้มน้าของผู้คน

การศึกษาของ Herzfeld ที่ดูเหมือนจะคัดค้านงานของ แอนเดอร์สัน แต่แท้จริงกลับเป็นการขยายเพดานความคิดของ แอนเดอร์สัน เพราะคงไม่มีรากฐานวัฒนธรรม หรือรัฐชาติที่เกิดแต่ในหัว หรือจินตนาการเท่านั้นที่สามารถทำให้คนสามารถพลีชีพเพื่อชาติได้ แต่ Herzfeld แสดงให้เห็นว่ามี การรับรู้ หรือวัฒนธรรมชิดเชื้อ (Cultural Intimacy) บางอย่าง ที่คนรู้ร่วมกัน รวมถึงรัฐชาติ หรือประชาชนเองก็ร่วมกันสร้างความหมายของความเป็นชาติขึ้นมา ชาติจึงไม่ได้เกิดขึ้นลอยๆ แต่เกิดจากการประกอบสร้างของวัฒนธรรมที่หลากหลายมีการหยิบยืมวัฒนธรรมราชรัฐและวัฒนธรรมหลวง ผ่านการสร้างความหมายร่วม เช่น ธงชาติ แผนที่ ฯลฯ เพื่อสร้างความจงรักภักดีของคนในชาติ และยอมตายเพื่อชาติได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานของ Smith เห็นด้วยว่าชาติกำเนิดขึ้นในยุคสมัยใหม่ ชาติเกิดขึ้นได้เพราะมีข้อมูลของสังคมก่อนชาติและก่อนสมัยใหม่ที่ดำรงอยู่มานานแล้วและพัฒนาการมาเป็นลำดับ จนกระทั่งถึงยุคสมัยใหม่ภายใต้เงื่อนไขปัจจัยที่เหมาะสม ข้อมูลเหล่านั้นจึงมีบทบาทเป็นตัวสื่อสร้างจินตกรรมความเป็นชาติขึ้นมา Smith เห็นว่าชาติจึงดำรงอยู่ต่อเนื่องมาแต่โบราณกาล มีรากเหง้าความเป็นชาติมาแต่โบราณ ซึ่งต่างจากความคิดของ Anderson ที่มองว่าชาติเพิ่งมาปรากฏเป็นรูปร่างเป็นชุมชนจินตกรรมชนิดใหม่ในไม่กี่ร้อยปีมานี้เอง¹⁰

Smith ให้ความสำคัญกับความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์ เขาเรียกรากเหง้าของความเป็นชาติว่า “ethnie” ซึ่งไม่ได้หมายถึงคุณสมบัติชาติพันธุ์ในทางชีววิทยาเท่านั้น แต่เขาหมายถึงชุมชนที่หลากหลายยึดโยงด้วย ethnie ร่วมกัน คุณสมบัติสำคัญที่เขาเน้นคือ ethnie ดั้งเดิมเหล่านี้กลายเป็นข้อมูลพื้นฐานของความเป็นชาติเดียวกัน ethnie เป็นข้อยืนยันว่าพวกเขามีความสัมพันธ์เป็นส่วนหนึ่งของสังคมหรือชุมชนเดียวกัน มีภาษาร่วมกัน มีตำนาน

¹⁰ Smith, Anthony D. The Ethnic origins of nations Oxford, UK : B. Blackwell, 1994. อ้างใน, ธงชัย วินิจกุล. อ่าน Imagined Communities ของ Benedict Anderson หรือ IIC ของ “ครูเป็น” อ่าน ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 เมษายน-กันยายน 2552.

เบนเนดิก แอนเดอร์สัน. ชุมชนจินตกรรม บทสะท้อนว่าด้วยกำเนิดและการแพร่ขยายของชาตินิยม.

กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2552.

ปรึ่มปรวที่ยึดถือร่วมกัน เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมนั้น โดยมีปัจจัยอื่นทางประวัติศาสตร์เป็นองค์ประกอบในการสร้างสำนึกถึงชาติขึ้นมา ทำให้ผู้คนจำนวนหนึ่งเชื่อว่าตนมีอะไรร่วมกัน แลยังมีรากเหง้ายาวนานไม่เท่ากัน วิวัฒนาการมาต่างๆ กันแล้วแต่กรณี บ้างก็มีบทบาทก่อให้เกิดกลุ่มชาติพันธุ์หรือชุมชนมาตั้งแต่ก่อนยุคสมัยใหม่ บ้างก็ไม่เคยมีบทบาทมากขนาดนั้น บ้างสืบย้อนไปได้เท่าแก่จริง บ้างมีอายุไม่เท่าแก่ยาวนานอย่างที่เชื่อกัน บ้างก็ก่อให้เกิดชุมชนที่เป็นเอกภาพคล้ายคลึง¹¹ ซึ่งสายสัมพันธ์เหล่านี้ได้ถักทอความเป็นชาติขึ้นมา

ชาติจึงมิได้เกิดขึ้นลอยๆ อย่างไม่มีจุดร่วมทางวัฒนธรรม แต่ชาติถูกถักทอสานต่อภายใต้ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมบางอย่าง เช่น ชาติพันธุ์ (ethnie) ประวัติศาสตร์ ที่ผู้คนในวัฒนธรรมนั้น ๆ สร้างขึ้น ซึ่ง Smith และ Herzfeld เห็นสอดคล้องกันในแง่

3. ชาติร่วมกันของวัฒนธรรมชิดเชื้อ (Cultural Intimacy)

Herzfeld ได้นำสิ่งที่ไม่คิดจะไปด้วยกันได้ คือ ความย้อนแย้ง (Paradox) ที่ดูเหมือนไปคนละทิศละทาง และมีนัยของการต่อต้านกันอยู่มาสร้างคำอธิบาย การเกิดสำนึกความเป็นรัฐชาติ ที่เกิดจากความลักลั่น การเหยียด การแซ่ การขัดกัน การฉวยใช้ ฯลฯ เพื่อสร้างสายใยของความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ และประชาชนซึ่งไม่ได้แยกขาดจากกัน เป็นลักษณะเฉพาะของวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่งคนต่างวัฒนธรรมไม่อาจเข้าใจได้

นอกจากนี้ Herzfeld ยังแสดงให้เห็นว่าความเป็น “รัฐชาติ” ยังไม่หมดความหมายหรือล้าสมัย รวมถึงงานของ แอนเดอร์สัน ด้วย เพราะเราจะเห็นว่าความเป็นรัฐชาติยังได้รับการผลิตซ้ำสร้างความหมายอย่างต่อเนื่อง และมีพลังในการอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคม เช่น ในกรณีของประเทศไทย อย่างเขาพระวิหาร การชุมนุมของพันธมิตรฯ กปปส. (คณะกรรมการประชาชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข) ก็ต่างเอ่ยอ้างความเป็นชาติที่มีกษัตริย์เป็นแก่นแกนของชาติ ซึ่งเป็นการสร้างบรรทัดฐานของวัฒนธรรมชิดเชื้อ (Cultural Intimacy) แบบหนึ่ง ซึ่งคนต่างวัฒนธรรมอาจไม่มีทางเข้าใจว่าชาติแบบนี้ดำรงอยู่บนฐานอะไร ชัดหรือแย้งกับระบอบประชาธิปไตยอย่างไร นอกจากคนร่วมวัฒนธรรมเท่านั้นถึงจะเข้าใจ

¹¹ เรื่องเดียวกัน

งานของ Herzfeld ไม่เพียงแต่ทำให้หันกลับมามองชาติในความหมายใหม่ ทั้งในแง่การสร้างนิยามความเป็นชาติ และวิธีการที่ชาติสร้างสำนึกอะไรบางอย่างผ่านวิถีคิด และผ่านปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน หรือความขัดแย้งทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นที่มาของการที่ทำให้เราไม่ตั้งถาม ไม่เคยสงสัย (หรือบางคนไม่ได้สนใจ) ว่าความเป็นชาติคืออะไร มีความเป็นมาอย่างไร และเราคิดแบบนั้นได้อย่างไร นอกจากนี้ยังทำให้ตระหนักว่า ชาติไม่ใช่สิ่งไกลตัวหรือลอยอยู่นอกตัว แต่เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่สถิตย์อยู่ในตัวเรา คนในชาติสามารถทบทวน ถอดรื้อ และพิจารณาถึงรายละเอียดต่างๆ เป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ และถูกให้ความหมายโดยผู้มีอำนาจ เช่นเดียวกับวัฒนธรรมชุมชน เมื่อความเป็นชาติมีลักษณะเดียวกับวัฒนธรรม ก็หมายความว่าชาติสามารถถูกตั้งคำถาม ถูกต่อต้าน ถูกสร้างความหมายใหม่ ถูกต่อรองผ่านวาทกรรมต่างๆ จากคนหลากหลายกลุ่มได้ด้วยเช่นกัน ความหมายของชาติจึงไม่แน่นอนตายตัว แต่เลื่อนไหลภายใต้การนิยาม

แม้ว่าภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์จะอธิบายว่าความเป็นรัฐชาติจะลดความสำคัญลง ความเป็นชุมชนโลกจะมีความสำคัญมากขึ้น ภายใต้การเกิดพื้นที่สาธารณะเกิดการสร้างสรรค์สื่อและเทคโนโลยีที่ก้าวหน้า จะทำให้ผู้คนสามารถเชื่อมร้อยกันได้อย่างอิสระ โดยท้องถิ่นต่าง ๆ จะปรับตัวหรือเคลื่อนไหวภายใต้กระแสของโลกาภิวัตน์ที่อาจกล่าวได้ว่าเป็น “ชุมชนโลก” จะเข้ามาแทนที่ “ชุมชนรัฐชาติ” แต่กระนั้นก็อาจมีการปะทะกันของวัฒนธรรมต่าง ที่เป็นวัฒนธรรมของชนกลุ่มน้อย ที่ต่อต้านขัดขวางการเปลี่ยนแปลงของโลกาภิวัตน์ เช่น วัฒนธรรมอิสลาม เป็นต้น รวมถึงการเกิดหรือฟื้นวัฒนธรรมของคนกลุ่มน้อย ในพื้นที่ต่าง ๆ ก็อาจเป็นผลของการเกิดโลกาภิวัตน์ ที่ไม่ได้ทำให้โลกของคนกลุ่มต่างๆ เหมือนกัน แต่แท้จริงแล้วได้ก่อให้เกิด “ท้องถิ่น”¹²

¹² Appadurai, Arjun. *Modernity at large : cultural dimensions of globalization* Minnesota : the University of Minnesota Press, 1996. โดย Appadurai มองว่าท้องถิ่นและความเป็นท้องถิ่นมิได้มีมาก่อน แต่ถูกสร้างหรือผลิตขึ้นทั้งในยุคก่อนสมัยใหม่ สังคมสมัยใหม่ และทั้งในสังคมยุคโลกาภิวัตน์นี้ด้วย หมายความว่าท้องถิ่นในปัจจุบันนั้นได้รับอิทธิพลจากท้องถิ่นอื่นอยู่ตลอดเวลา ทั้งถูกแทรก เชื่อมร้อย และพาดทับท้องถิ่นอื่นๆ ของโลกภายใต้การเคลื่อนไหวของผู้คน วัฒนธรรม และสื่อ สิ่งที่อยู่ในท้องถิ่นจึงไม่ใช่ของท้องถิ่นโดยสมบูรณ์หรือดั้งเดิมแต่เป็นการผสมผสาน รับ ปรับเอาวัฒนธรรมอื่นเข้ามาไม่มากนักน้อย ดังนั้นทั้งภูมิปัญญา การเมือง วัฒนธรรม และผู้คน จึงไม่จำเป็นต้องเป็นส่วนหนึ่งของท้องถิ่นเพียงท้องถิ่นเดียวอาจเป็นส่วนหนึ่งของหลายท้องถิ่น ที่นำพาเอาโลกาภิวัตน์ (globalization) ความเป็นสากลนิยม (globalism) และทุนนิยมโลกเข้าไว้ด้วยเช่นกัน เป็นส่วนหนึ่งของกันและกัน แม้ว่าจะมีการการเปลี่ยนข้ามระหว่าง “ท้องถิ่นต่อท้องถิ่น” จึงเป็นภาวะที่เกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง ภายใต้การเคลื่อนไหวของทุน วัฒนธรรม สื่อ และคนพลัดถิ่น ที่นำพาวัฒนธรรมของตน ไปในท้องถิ่นอื่นอย่างต่อเนื่อง ท้องถิ่นที่เราเห็นจึงเป็นส่วนหนึ่งของโลก หรือท้องถิ่นโลกที่เป็นส่วนหนึ่งของโลกาภิวัตน์ ในปัจจุบันนี้ไม่อาจกล่าวได้ว่าพื้นที่ หรือท้องถิ่นใดบริสุทธิ์ หรืออยู่อย่างโดดเดี่ยว แต่ท้องถิ่นต่างได้รับอิทธิพลของกันและกันอย่างไม่อาจปฏิเสธได้

ที่มีลักษณะเฉพาะ แม้ผ่านการปรับรับวัฒนธรรมอื่นแล้วก็ตาม ดังนั้นกระบวนการโลกาภิวัตน์ จึงเป็นกระบวนการที่สร้างความแตกต่างไปพร้อมๆ กับการสร้างความเหมือน และท้ายที่สุด จะก่อให้เกิดวัฒนธรรมและอัตลักษณ์พันธุ์ทาง (hybrid cultures and identities) ขึ้นทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับสากล

แม้แต่งานของ Aihwa Ong (1999) รัฐเองที่เข้ามาควบคุมจำแนกประชาชน แต่คนในชาติเองก็มีแนวคิด “ชาตินิยม” หรือ “เชื้อชาตินิยม” ซึ่งสวนทางกับการศึกษาหลายชั้น ที่บอกว่าภายใต้ทุนที่เลื่อนไหล ไร้สัญชาติ พลเมืองก็จะกลายเป็นพลเมืองโลกไป ความคิดชาตินิยมจะลดความสำคัญลง แต่แท้จริงแล้วเราพบว่าในบางประเทศความคิดชาตินิยม หรือเชื้อชาตินิยม กลับถูกรื้อฟื้นกลับมาอีกครั้ง เช่น มีการตั้งพรรคชาตินิยมในออสเตรเลีย และในยุโรปบางประเทศ มีการกีดกันคนต่างชาติไม่ให้เข้าไปขอสัญชาติในเยอรมัน ซึ่งความคิดชาตินิยมในหมู่ประชากรนั้นเกิดจากการที่คนต่างชาติจำนวนมากได้อพยพไปอยู่ในประเทศของตน นำมาสู่การแย่งงานและสวัสดิการบางอย่าง ทำให้เกิดความไม่พอใจต่อสภาวะการย้ายถิ่นดังกล่าว เพราะฉะนั้น การที่ทุนนิยมขยายตัว ไม่ได้หมายความว่าทำให้รัฐชาติหมดความสำคัญลง แต่แท้จริงแล้ว อาจทำให้ ความเป็นรัฐชาติและความคิดชาตินิยมทวีความสำคัญขึ้นในโลกปัจจุบัน¹³ “รัฐชาติ” ไม่ได้หายไป แต่ในบางพื้นที่ “ความเป็นรัฐความเป็นชาติ” หรือ “อัตลักษณ์เฉพาะ” กลับได้รับการรื้อฟื้นอย่างเข้มข้น โลกจึงไม่ได้เคลื่อนไปสู่ “ความเหมือน” หรือ “ความเป็นหนึ่งเดียว” แต่กลับเป็นโลกที่มีลักษณะเฉพาะโดยสัมพัทธ์ ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ แต่แท้จริงแล้วรัฐชาติหลบเร้นและเกิดใหม่อย่างต่อเนื่องภายใต้ความสัมพันธ์ที่สลับซับซ้อนและไม่ได้หายไปไหนเลย¹⁴

¹³ Ong, Aihwa. Flexible citizenship : the cultural logics of transnationality Durham, N.C. : Duke University Press, 1999.

¹⁴ Appadurai, Arjun. Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization., 1996.

4. สรุป

ฉะนั้น “รัฐชาติ” จึงไม่มีวันตาย แต่มีการสร้างใหม่/ผลิตซ้ำ หรือให้ความหมายที่สัมพันธ์กับบริบท และอาจยืดโยงคนได้มากขึ้น หรือน้อยลงก็อยู่ที่การฉวยใช้ และให้ความหมายเพื่อสร้างความภักดีของคนในชาติ รัฐชาติจึงเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งอาจแย้งกับงานของ Arjun Appadurai (1996) ที่อธิบายว่ารัฐชาติจะลดความสำคัญลดลง และโลกในฐานะชุมชนจะมีความสำคัญขึ้น ภายใต้การขยายตัวของเทคโนโลยี การค้า ฯลฯ อาจกล่าวได้ว่าโลกในปัจจุบัน ภายใต้การไหลวนของทุน สื่อ วัฒนธรรม เทคโนโลยี และผู้คนได้เชื่อมโลกในพื้นที่ต่าง ๆ ให้ใกล้กันมากขึ้น โดยตัดข้ามท้องถิ่นต่างๆ นอกเหนือขอบเขตพื้นที่รัฐชาติ แต่ความเป็นรัฐชาติก็มิได้หายไป แต่ได้เปลี่ยนสถานะ และลักษณะการควบคุมบงการประชากรในรัฐชาตินั้นๆ ไป ซึ่งชาติจึงอาจเป็นทั้งจินตกรรม และความขัดแย้งทางวัฒนธรรมที่สถิตอยู่ภายใต้มนโธปกรณ์ของคนในชาตินั้นๆ และไม่อาจรู้ถอนได้ง่ายๆ

CULTURAL INTIMACY

Second Edition

*Social Poetics in
the Nation-State*

MICHAEL HERZFELD

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

ประวัติความเป็นมา

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ เป็นส่วนราชการในมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณีเดิม เรียกชื่อว่า คณะวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ก่อตั้งขึ้นหลังการประกาศใช้พระราชบัญญัติวิทยาลัยครู พ.ศ. 2518 มีภาควิชาในสังกัดคณะวิชา 11 ภาควิชา ได้แก่ ภาควิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาต่างประเทศ ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ ภาควิชาศิลปะ ภาควิชาดนตรี ภาควิชานาฏศิลป์ ภาควิชาปรัชญาและศาสนา ภาควิชาสังคมวิทยา ภาควิชาประวัติศาสตร์ ภาควิชาภูมิศาสตร์ และภาควิชารัฐศาสตร์ เปิดสอนในระดับ ปกศ.สูงภาคปกติ และภาคต่อเนื่อง ปี พ.ศ. 2522 เปิดสอนถึงระดับปริญญาตรี วิชาเอกสังคมศึกษา และปี พ.ศ. 2529 เปิดสอน บุคลากรประจำการ (กศ.บป.)

วันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2535 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานนามวิทยาลัยครู เป็นสถาบันราชภัฏ ทำให้วิทยาลัยครูลำปางเปลี่ยนชื่อเป็น “สถาบันราชภัฏลำปาง” คณะวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ จึงเปลี่ยนชื่อเป็น “คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์” ในปี พ.ศ. 2543 สถาบันราชภัฏลำปางกำหนดให้มีการบริหารงานวิชาการโดยคณะ บุคคล 3 ระดับ ได้แก่ คณะกรรมการบริหารวิชาการสถาบัน คณะกรรมการบริหารคณะ และคณะกรรมการบริหารโปรแกรมวิชา

เมื่อพระราชบัญญัติ พ.ศ. 2538 ประกาศใช้ทำให้สถาบันราชภัฏสามารถจัดการศึกษาในระดับสูงกว่าปริญญาตรีได้ ปี พ.ศ. 2539 มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปางจึงเปิดสอนระดับปริญญาโท โปรแกรมวิชาบริหารการศึกษา ปี พ.ศ. 2547 คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์เปิดสอนระดับปริญญาโทรุ่นแรก โปรแกรมยุทธศาสตร์การพัฒนา และวันที่ 15 มิถุนายน 2547 เมื่อพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยราชภัฏ พ.ศ. 2547 มีผลบังคับใช้ ทำให้สถาบันราชภัฏลำปางเปลี่ยนฐานะเป็น “มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง” แบ่งส่วนราชการเป็น 10 ส่วน มี 6 คณะ 3 สำนัก ทุกคณะแบ่งส่วนราชการเป็นสำนักงานคณบดี และแบ่งงานเป็น 3 งาน บริหารโดยมีคณบดีเป็นผู้บังคับบัญชาและบริหารกิจการภายในคณะ

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

ปรัชญา

สหวิทยาการเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นสู่สากล

วิสัยทัศน์

เป็นศูนย์การเรียนรู้และบูรณาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ในระดับสากล

ค่านิยมองค์กร

H = Happiness (การเป็นองค์กรแห่งความสุข)

U = Unity (การเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันขององค์กร)

S = Sharing (การเป็นองค์กรแห่งการแบ่งปันความรู้และใช้ทรัพยากรร่วมกัน)

O = Outstanding Organization (การเป็นองค์กรแห่งความเป็นเลิศ)

C = Cooperation (การทำงานร่วมกันขององค์กร)

พันธกิจ

1. ผลิตบัณฑิตสาขาวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ให้มีคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ของสังคม
2. ศึกษาวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ บูรณาการวิจัยกับการเรียนการสอน บูรณาการวิจัยกับการบริการวิชาการแบบมีส่วนร่วม
3. ให้บริการวิชาการ เสริมสร้างความเข้มแข็งด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์แบบมีส่วนร่วม
4. ทำนุบำรุงศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นและพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน
5. พัฒนาระบบการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาล

เป้าประสงค์

1. บัณฑิตสาขาวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของสังคม
2. มีองค์ความรู้จากงานวิจัยเพื่อเป็นฐานการพัฒนาการเรียนการสอน การบริการวิชาการให้เป็นไปตามความต้องการของสังคม
3. มีงานบริการวิชาการมาเสริมสร้างความเข้มแข็งด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์แบบมีส่วนร่วม
4. มีการอนุรักษ์และส่งเสริมทำนุบำรุงศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน
5. การบริหารจัดการองค์กรเป็นไปตามหลักธรรมาภิบาล

นโยบาย

1. พัฒนาระบบและกระบวนการผลิตบัณฑิตให้มีคุณภาพตามคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ ตามมาตรฐานการศึกษาและความต้องการของผู้ใช้บัณฑิต
2. ส่งเสริมความร่วมมือในการจัดการศึกษาและการวิจัยกับภาคีเครือข่าย
3. พัฒนาระบบและกลไกการบริการวิชาการ การวิจัยและการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมให้สามารถนำองค์ความรู้สู่การพัฒนาสังคมและประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ
4. เสริมสร้างความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ วัฒนธรรมของท้องถิ่นและของชาติ
5. พัฒนาระบบและกลไกการประกันคุณภาพการศึกษา
6. การบริหารงานองค์กรด้วยหลักธรรมาภิบาลและหลักนิติรัฐ

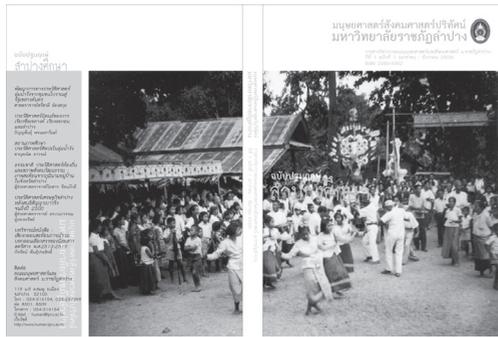
มนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ปริทัศน์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำปาง

วารสารวิชาการฉบับย้อนหลัง

สามารถติดตามดาวน์โหลดได้จากเว็บไซต์
<http://husocreview.blogspot.com/>

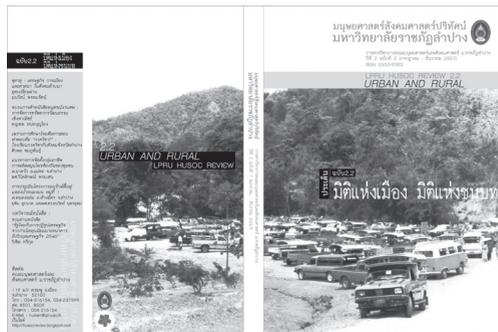
ฉบับปฐมฤกษ์
 (มกราคม-ธันวาคม 2556)
 “ลำปางศึกษา”

ฉบับที่ 2.1
 (มกราคม-มิถุนายน 2557)
 “ท้องถิ่นในโลกใหม่”

ฉบับที่ 2.2
 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2557)
 “มิติแห่งเมือง มิติแห่งชนบท”

ฉบับ 3.1

ความหลากหลายของมนุษย์

ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์จีนและ
การสร้างอัตลักษณ์ของเมือง
แม่สอด ตั้งแต่ พ.ศ.2510-2554
รพีพรรณ จักรสาน

มังกรพวงาด: ว่าด้วยการเดินทาง
ท่องเที่ยวระหว่างประเทศโดย
รถยนต์ในลุ่มน้ำโขงตอนบน
ดร.ณัฐกร วิฑิตานนท์

ความไม่เท่าเทียมในการกำหนด
ทิศทางการพัฒนาระหว่างรัฐส่วน
กลางและท้องถิ่นเมืองชายแดน:
กรณีศึกษา อ.เชียงของ จ.เชียงราย
ปฐมพงษ์ มโนหาญ

กลยุทธ์การต่อรองของเกษตรกร
ผู้ปลูกสับปะรดใต้ระบบอุตสาหกรรม
การเกษตรอาหาร และการเป็น
แรงงานไร้ที่ดิน กรณีศึกษา หมู่บ้าน
ทรายมูลพัฒนา ต.บ้านเสด็จ อ.เมือง
จ.ลำปาง
กิ่งแก้ว ทิศติง

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนและ
สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นชุมชนชิวรา-
กาวา-โคคายามะ: คุณค่าและแนว
ทางอนุรักษ์

ปวีพล ยอดสุรางค์

ชุมชนจินตกรรม/ความขัดแย้งทาง
วัฒนธรรม: สิ่งประกอบสร้าง
ความเป็นชาติ
ชัยพงษ์ สำเนียง

ติดต่อ

คณะมนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์ ม.ราชภัฏลำปาง

119 ม.9 ต.ชมพู อ.เมือง
จ.ลำปาง 52100

โทร : 054-316154, 054-237399
ต่อ 8501, 8509

โทรสาร : 054-316154

E-Mail : human@lpru.ac.th

เว็บไซต์

<http://www.human.lpru.ac.th>

